

יהי אור

השיחה שלפנינו עוסקת באור.

בריאת האור פותחת את ששת ימי הבריאה, אך למרבה הפלא אותו אור מופלא נגנז כמעט מיד, והוא יתגלה רק לעתיד לבוא. הרבי מבאר את משמעות האור הזה, את הסיבה לכך שהוא חורז את קיומו של העולם - מן הרגע הראשון לבריאתו ועד התכלית המלאה שלו, ואת האופן שבו הוא מתגלה בדרך אל התיקון השלם.

מאמר "יהי אור" הוא ציווי לכל אדם עובד ה', להאיר את עצמו ואת סביבתו באור של חיים אלוקיים.

מדוע האור תחילה?

"ויאמר אלקים יהי אור גו" הוא המאמר הראשון של המאמרות שבהם נברא העולם בששת ימי בראשית, היינו שה"אור" הוא המציאות הראשונה, שברא הקב"ה ביום הראשון, קודם שאר כל הנבראים שנבראו בשאר ימי בראשית.

וצריך להבין: לכאורה הלא אין ענין ומעלת האור במציאותו לעצמו - כל תועלתו וחשיבותו הוא בזה שנבראים זולתו נהנים ממנו - ואם כן למה נברא ה"אור" קודם כל ברואי בראשית? איזו תועלת יש בו בעת שעדיין לא נבראו אלו שיהנו ממנו?

ואין לתרץ ולאמר, שהבריאה קודמת זו של האור הוא בכדי שיהיה מוכן לנבראים העתידים להבראות - ועל דרך שאמרו רז"ל¹ הטעם מה שבריות כל נבראי העולם קדמה לבריאתו של האדם, שהוא בכדי שימצא הכל מוכן לפניו - דאי [שאם] משום זה היה צריך האור להבראות בסמיכות לזמן בריאתם של בעלי חיים, המבחינים בין אור לחושך, או על כל פנים בסמיכות לבריאת הצומח, שהאור פועל ומועיל בצמיחתו ובישולו וטעמו, כמו שכתב רש"י על הפסוק² "ומגד תבואות שמש ומגד גרש ירחים". אם כן אינו מובן, למה נברא האור ביום ראשון בעוד שהמציאות הראשונה שנהנית ממנו, הצומח, נבראה ביום שלישי?

והנה ב"אור" זה שנברא ביום ראשון אמרו רז"ל³, שהקב"ה גנזו לצדיקים לעתיד לבוא. וגם בזה יש להקשות על דרך הנ"ל: לכאורה, מכיון שכל מהות האור ותכלית בריאתו היא - להאיר, בכדי שהנמצאים יקבלו את האור ויהנו ממנו - אם כן למה גנזו ונתעלם מיד אחר בריאתו, שזהו ההיפך ממש מענינו וכוונתו?

ואף שמצינו במאמרי רז"ל טעמים למה נגנז האור, אבל עדיין קשה להבין:

הלא טעמים אלו היו ידועים לקב"ה מקודם, ומזה גופא שברא את האור אף שידע שיגנוז אותו אחר כך הרי זו הוכחה שהוא לצורך עיקרי בבריאת העולם גופא.

הבחירה האלוקית להתחיל את מעשה הבריאה בבריאת האור מעוררת שתי שאלות:

א. לשם מה היה צורך באור כבר בתחילת העולם, עוד הרבה לפני שהיה מי שיזדקק לו?

ב. לשם מה נברא האור בתחילה, אם ממילא הוא נגנז וישמש רק לעתיד לבוא?

נוסף על שתי השאלות הללו, העולות מפשט הכתובים ומן המדרש, עולה שאלה נוספת על דברי הזוהר בנושא האור:

גם יש להבין מה דאיתא [שמוכא] בזהר⁴ ש"אור" בגימטריא "רז". והלא ידוע דהגימטריאות המובאות בתורה מורות על קישור, דמיון תוכני ופנימי בין שני הדברים - המתבטא בזה שהם עולים בגימטריא אחת.

וכמובן מהמבואר בתניא ש"על ידי שיורד החיות ומשתלשל ממדרגה למדרגה פחותה ממנה על ידי כו' וגמטריאות שהן חשבון האותיות עד שיוכל להתמצם ולהתלבש ולהתהוות ממנו נברא פרטי וזה שמו אשר יקראו לו בלשון הקודש".

ושם: "והחשבון מורה על מיעוט האור והחיות... שהיא בחינת החשבון ומספר כמה מיני כחות ומדריגות כלולות באור וחיות הזה"⁵.

ובמילא מובן, שתיבות אלו, שחז"ל גילו את שייכותן על ידי השוואה המספרית שביניהן, יש בהן ענין פנימי המקשר אותן.

אבל לפי זה אינו מובן: "אור" ו"רז", לא לכך שאין להם שייכות זה לזה, אלא אדרבה, ענינו של האחד הוא הפכי משל חברו - "אור" ענינו גילוי, ואילו "רז" (סוד) הוא העלם, היפך הגילוי?

ההשוואה בין מילים על פי הערך המספרי שלהן באה ללמד אותנו על האור האלוקי אשר מחייה את פרטי הבריאה.

כל עצם מקבל קיום וחיות אלוקית דרך השם שלו בעברית - לשון הקודש, שמורכב מאותיות המצטרפות לחשבון מסוים. כאשר חז"ל מקשרים בין שתי

מילים שהגימטרייה שלהן שווה, הם מלמדים אותנו על קשר מהותי בין שתי המילים הללו.

אם כן, מה הקשר בין המילים "אור" ו"רז", שהמשמעויות שלהן נראות הפוכות זו מזו?

המטרה קודמת

ויובן כל זה בהקדים מה שאמרו רז"ל במדרש: "בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא דיפתראות ופינקסאות יש לו לדעת האיך הוא עושה כו' כך הקב"ה וכו'".⁶ והיינו שהנהגת הקב"ה בסדר ואופן הבריאה היתה, כביכול, באותו הסדר הנהוג במלך בשר ודם למטה.

והנה בנוהג שבעולם, כאשר אדם מחליט ומתכונן לעשות איזה דבר הדורש פעולה וסידור מסוים, הנה בראש ובראשונה הוא מברר וקובע לעצמו מהי תכליתו ומטרתו של הדבר שהוא מתכונן לעשותו; ורק אז, כשהמטרה קבועה אצלו, הריהו מתחיל בפעולה.

ועל דרך זה הוא כביכול למעלה בענין בריאת העולם על ידי עשרה מאמרות, שבראשית הבריאה, קבע הקב"ה כביכול את מטרתה של כל הבריאה; ורק לאחר זה, כשהמטרה כבר ערוכה וקבועה, מתחיל סדר הבריאה של העולם וברואיו, והוא על דרך "סוף מעשה במחשבה תחלה"⁷ - ש"סוף המעשה", דהיינו תכליתה ומטרתה, הרי היא "במחשבה תחלה". וידוע, דעיקר הכוונה והתכלית בבריאת העולם - עולם מלשון העלם שהוא מעלים ומסתיר על האור האלקי המחיהו ומקיימו והוא מקום החושך והקליפות - הוא לברר את העולם ולהפכו לאור אלקי. והיינו שהאור היא היא המטרה התחילתית: כי תכלית ושלמות הכוונה של בריאת העולם והאדם הוא לעשות לו יתברך דירה, בהתגלות האור שנהפך מהחושך, בתחתונים - בעולם הזה התחתון.

מהשוואת המדרש בין הדרך שבה מלך בשר ודם בונה ארמון לדרך בריאת העולם אנחנו לומדים ש"נוהג העולם" - האופן שבו מתרחשים תהליכים בעולם - הוא משל להתנהלות האלוקית בבריאה, וכדי להבין את ההנהגה האלוקית עלינו להתבונן בהנהגה האנושית.

כל פעולה מכוונת של אדם בעולם מונעת מרצון, ממטרה שהוא רוצה להגיע אליה ושלשמה הוא פועל. השאיפה קודמת למעשה בפועל, אך מתגשמת רק בסופו.

כאשר אדם בונה לעצמו בית, קודם כול מתעורר בו רצון, ובעקבותיו הוא מתכנן את הבית. לאחר מכן מגיע תהליך הבנייה הטכנית בשטח, ורק בסופו מתמלא הרצון הראשון ומתממש בפועל במציאות. זאת משמעות הביטוי "סוף מעשה במחשבה תחילה" - החזון שנמצא במחשבה כבר מההתחלה, בא לידי ביטוי במעשה רק לבסוף.

כך גם בבריאת העולם. הרצון האלוקי העומד בבסיס כל הבריאה הוא "יהי אור", גילוי אלוקות בתוך מחשכי העולם הזה והיפוך החושך לאור. רצון זה הובע כבר בתחילת הבריאה, במאמר "יהי אור", והוא יתממש בשלמותו רק בסופו של התהליך - לעתיד לבוא.

ובזה יוכן למה נברא האור ביום ראשון, קודם כל שאר הנבראים, כי האור היא המטרה שקבע הקב"ה בהקדמה לבריאת עולמות, במאמרו הראשון - "יהי אור" - כלומר, שכל הבריאה העתידה להיות, העולם על כל פרטיו וברואיו, כל זה יהפך ויהי אור.

תכלית גלויה, תכלית גנוזה

אמנם עדיין צריך ביאור, דהנה מצינו שבכל חלק מהבריאה שנברא ביומו המיוחד של ימי מעשה בראשית נאמר בסיומו בפרשה: "וירא אלקים כי טוב"⁸. וידוע ד"טוב" קאי על ומתייחס אל ה"אור", וכמו שכתוב "וירא אלקים את האור כי טוב"⁹; כלומר ד"טוב" היינו "אור". ונמצא לפי זה דה"אור" במעשה בראשית הוא לא רק כ"מטרה" קודמת, דהלא הוא בא ונמשך בתוך מעשה בראשית עצמו בכל יום ויום. וצריך להבין איך זה יתאים עם הנ"ל וגם עם המובא לעיל, שהאור שנברא ביום הראשון הקב"ה גנזו וכו' - ומזה שאינו מתגלה ובא בתוך הבריאה.

הגמרא במסכת סוטה לומדת מן הכתוב "ותרא אותו כי טוב הוא" שעם לידת משה רבנו התמלא הבית אורה, משום שעל האור נאמר בראשונה "כי טוב". באותו אופן אפשר לומר שבכל פעם שנאמר "וירא אלקים כי טוב" בא לידי

ביטוי האור שנברא בראשית הבריאה. אותו אור לא רק נברא ביום הראשון, אלא ממשיך וחורז את מעשה הבריאה כולו.

אולם נראה שפרשנות זו, שעל פיה האור הראשון מתגלה בכל פרט בבריאה, עומדת בסתירה לדברי חז"ל על גניזת האור הראשון לצדיקים לעתיד לבוא.

והענין: מטרת הפעולה במשל, באדם למטה, מתבטאת בשני אופנים:

(א) כפי שהיא באה בגילוי כמטרה העיקרית והכוללת במחשבתו וכוונתו של הפועל – לפני הפעולה ובהתחלתה;

(ב) כמו שמטרת הפעולה נרגשת באדם בעת הפעולה בכל פרט ופרט שהוא עושה, בכדי שכולם יתאימו לתכליתם ומטרתם – דהיינו שהמטרה אינה נמשכת אז, בעת הפעולה, בכל גילויה והיקפה כמו לפני הפעולה.

ועל דרך זה יובן גם במטרה העליונה של כל הבריאה – האור "שנברא ביום ראשון" – שיש בה שתי מדריגות:

(א) מדריגת עצם האור שהוא מפורש בתורה: "וירא אלקים את האור כי טוב" – "האור" עצמו, כמו שהוא מתגלה ביום ומאמר ראשון קודם התהוותם של כל נבראי העולם, וכמטרתם ותכליתם;

(ב) הארה ומעין מה"אור" הנמשך בכל מאמר ונברא פרטי, שהאור האלקי הזה הוא הנותן את הכח והאפשרות בנבראים שיתאימו למטרתם – שיהפכו לאור. ועל "אור" ומטרה זו נאמר "וירא אלקים כי טוב" – היינו "אור", אבל אינו בגילוי ממש כמו ביום ראשון (כי אם ברמז, העלם).

אמנם המטרה של כל פעולה מתגלה באופן מלא רק בסופה, אך יש גילוי נוסף, עדין ונסתר יותר, שנוכח בכל שלבי התהליך ומקדם אותו אל היעד. כדי שנוכל להוציא לפועל את המטרה שלנו עלינו לזכור אותה בכל שלב בדרך, עד למימושה המלא.

כך גם בבריאת העולם: היעד "יהי אור" יתגלה באופן מלא רק לעתיד לבוא, אבל כדי שהעולם יתקדם אל יעדו, אותו יעד צריך להימצא בצורה נסתרת מעט בכל פעולה בבריאה.

לכן נאמר על כל חלק בבריאה "כי טוב", כרמז לאור. האור האלוקי מתגלה בבריאה בצורה נסתרת, מרומזת, וגם בכתוב הוא מופיע ברמז ולא בגלוי.

ובזה¹⁰ יובן מה שכתוב בזהר ד"אור" הוא בגימטריא "רז" ומוסברת השייכות ביניהם: דכמו שהוא באדם, הרי המטרה שקבע קודם הפעולה באה אז לידי גילוי רק במחשבתו וכוונתו של הפועל, ועיקר התגלותה של המטרה בפועל ממש ובכל מילואה הוא דוקא בסיום הפעולה והשלמתה - אבל בכל משך זמן הפעולה עצמה הרי היא אצלו בהעלם ובמדה מצומצמת, רק כפי הנחון לכוון את הפעולה לתכליתה;

ועל דרך זה הוא למעלה: כיון שהמטרה והתכלית של הבריאה הוא "אור", לכן אין ה"אור" מתגלה בכל מהותו אלא בזמן שהבריאה מגיעה לתכליתה, היינו בגמר סדר עבודת הבריורים בסוף השית אלפי שנין דהוי עלמא וששת אלפי השנים שקיים העולם, אבל עד עת קץ ההיא, עם שה"אור" - המטרה, נמצא וגם פועל בבריאה, אבל רק בבחינת "רז" וסוד - בהעלם, עד שיתגלה לעתיד לבוא.

מאמר הזוהר שהמילה "אור" עולה בגימטרייה "רז" מתבאר כעת מחדש: בעולם הזה האור האלוקי מוסתר והקיום שלו נשאר סודי, ורק לעתיד לבוא יתגלה הרז הזה.

האור בתורה

וזהו גם פירושו של מאמר רז"ל, שהאור דיום ראשון נגנז לעתיד לבוא - היינו שנתעלם בבחינת "רז" עד הזמן דלעתיד לבוא. אמנם "גניזה" הרי פירושה שהוא יש ונמצא במקום הגנוז, וכנ"ל שמעין מה"אור" ההעלמי נמשך בבריאה וגם נותן בה כוח ועוז להגיע אל המטרה. ואיפה "נגנז האור", שמשם הוא פועל בבריאה? - אמרו חז"ל שהקב"ה גנזו בתורה¹¹. וביאור הדבר:

כמו בכל פעולה, הרי מובן, שהמטרה מתעלמת [נעלמת] ונגנזת עד גמר הפעולה בתוכה של הפעולה עצמה, דהיינו שהיא טמונה בעניני פעולה כאלו שעל ידם היא מכוונת את הפעולה לתכליתה - כן הוא גם ב"אור" דיום ראשון שהוא המטרה והתכלית של כל הבריאה כולה:

התגלות ה"אור" הזה לעתיד לבוא הוא על ידי העבודה של עכשיו בלימוד התורה וקיום המצוות, זאת אומרת שבהם ועל ידם תגיע הבריאה למטרתה ותכליתה, ומוכן איפוא, שאין המטרה גנוזה אלא בהם. ומכיון דכל העבודה דקיום המצוות באה מהתורה ולימודה - כמאמר רז"ל "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה"¹² - נמצא שעיקר גניזתו של ה"אור" הוא בתורה.

גניזת האור מבטאת את רעיון ה"רז". האור האלוקי לא נעלם לחלוטין. הוא נותר במציאות, אך חבוי בה.

כשם שהמטרה של כל פעולה אנושית נוכחת בצורה נסתרת בכל מעשה שמקדם אותה, גם האור האלוקי מסתתר וגנוז במעשים שמביאים את העולם אל תכליתו. הדרך לממש את תכלית הבריאה ולהביא את האור הזה לידי גילוי היא בלימוד התורה ובקיום המצוות. באמצעותם יכול האדם להפוך את עצמו ואת העולם לכלי להשראת השכינה, ולהכין את העולם לגילוי אור ה' בתוכו.

על כך אמרו חז"ל שהאור שנברא ביום הראשון גנוז בתורה. לימוד התורה וקיומה אוצרים בתוכם את מטרת הבריאה "יהי אור", ומקדמים את העולם לקראתה.

"יהי אור" באדם

ההוראה מכל הנ"ל בעבודה ברורה ופשוטה לכל אחד ואחד:

"יהי אור" - היא היא המטרה והתכלית של כל עבודת הנבראים, שהאדם יברר את חלקו בעולם עד שייהפך ל"אור". וכל זמן שלא האיר את העולם באור התורה והמצוות - גם כשהצליח בעבודתו לגרש מעולמו את "החושך" והרע, על דרך "ישב ולא עבר עבירה"¹³, אבל לא נהפך עדיין על ידו לאור וטוב על ידי "ועשה טוב" - לא מילא את תפקידו ולא השלים את כוונתה ומטרתה של הבריאה - כי תכלית כוונת הבריאה בכללותה, ותכלית בריאת האדם בפרט ובעיקר, הוא לא רק העבודה ד"סור מרע" - לפעול העדר ומניעת החושך, כי אם גם (בעיקר) העבודה ד"ועשה טוב" לעשות ולהפך את העולם לאור וטוב.

וכשם שהסדר בבריאת העולם על ידי הקב"ה הוא:

א) שמיד בראשית הבריאה, ביום ראשון ובמאמר ראשון, קבע הקב"ה את מטרתה, ולאחרי זה ברא את העולם על כל ברואיו;

ב) שמאידך גיסא, הרי בכל הנבראים נאמר בהם "טוב", והיינו שה"אור" והמטרה של הבריאה נמשך והאיר בכל מאמר ובריאה פרטית בכדי שיתאימו לכוונה,

כן צריך להיות הסדר בעבודת האדם:

א) מיד כשניעור משנתו בכל יום בבוקר, וכמו כן בכל שעה ושעה, ונעשה "בריה חדשה" בדוגמת יום ראשון של הבריאה, הנה ראשית דבר הוא קביעות המטרה - שצריך להיות קבוע ומונח אצלו שמטרת כל פעולותיו היא - יהי אור; ורק אז, לאחרי הנחה והחלטה זו, יכול הוא לגשת לפרטי עשיותיו ופעולותיו;

ב) ונוסף לזה צריכה להיות השתדלות מיוחדת, שהמטרה של "יהי אור" תורגש גם לאחר כך, בכל שעה ובכל פרט מעסקיו ומעשיו במשך היום.

מאמר "יהי אור" אינו רק המטרה הכללית של הבריאה, זהו גם הייעוד של כל אחד מאיתנו: להאיר את עצמנו ואת המציאות הסובבת אותנו באור אלוהי.

ייעוד זה מתחדש בכל יום ובא לידי גילוי פעמיים: בתחילת היום, כאשר אנחנו מקבלים על עצמנו מחדש להאיר את העולם באור האלוהי; ובמהלך היום, בניצול כל מעשה וכל רגע להתקדמות לעבר המטרה הסופית ולהארת רובד נוסף במציאות.

והנה כמו שהוא בנידון כללות הבריאה כולה, שתכליתה היא - "אור", כן הוא גם בנוגע לבריאתה הפרטית של מציאות החושך עצמה, שכוונת מטרת בריאתה היא לא רק בכדי לאפשר לאדם לבחור בטוב. דהרי לולא מציאות ה"חושך" והרע לא היה שייך ענין הבחירה באור. שלפי זה מציאות החושך אינה איזה ענין של תכלית לעצמה, אלא אמצעי שעל ידו תושג המטרה. אלא שגם בחשך גופא יש תכלית: "לאהפכא חשוכא לנהורא" ולהפוך את החשכה לאורה, שהאדם על ידי עבודתו יהפוך אותו עצמו לאור.

כשם שמאמר "יהי אור" מבטא את הייעוד של כל פרט בבריאה, כך הוא גם מבטא את הייעוד של החושך ושל כוחות הרוע בעולם. החושך לא נברא רק כדי לאפשר בחירה באור, יש לו גם תכלית משלו: להפוך בעצמו לאור, באמצעות עבודת האדם.

והנה בכדי שלא יחשוב האדם בנפשו: איך יוכל לעשות מהעולם, שהוא "תוהו ובהו וחושך", שייהפך ויהי אור - ועל אחת כמה וכמה להפוך את החושך עצמו לאור - על זה נאמר לפני זה "בראשית" גו': "בשביל ישראל שנקראו ראשית ובשביל התורה שנקראת ראשית"¹⁴. שכוונת התהוות העולם והחושך היא מלכתחילה בשביל ישראל ובשביל התורה - שישראל על ידי התורה יהפכו אותם לאור - וכוונה זו הרי היא עצמה הסיוע והנתינת כח להצליח בעבודה זו.

המאמר הפותח את מעשה בריאת העולם הוא "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ". המילה "בראשית" מתפרשת כתיאור תכלית: בשביל הראשית. העולם נברא בשביל ישראל שנקראו ראשית, ובשביל התורה שנקראה ראשית, ועל תכלית זו נאמר "יהי אור": ישראל הופכים את העולם לאור בכוח התורה והמצוות.

כאשר אדם מרגיש שהתביעה להאיר את המציאות גדולה מדי ואולי אף בלתי אפשרית בשבילו, עליו להיזכר במאמר "בראשית": שורש הקיום של העולם הוא הפיכתו לאור על ידי עם ישראל. הוא מתוכנן ובנוי לשם כך, ולכן התכלית הזאת מוכרחה להתקיים.

ועל ידי העבודה בשית אלפי שנין [בששת אלפים שנה], להאיר את העולם באור התורה והמצוות נזכה לגילוי דלעתיד שיתגלה האור שנברא ביום ראשון, ועד ש"לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם גו' והיה לך ה' לאור עולם"¹⁵ בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש.

(אוצר לקוטי שיחות חלק ד, בראשית ב)

הערות ומקורות

1. סנהדרין לח, א. פירוש רש"י שם.
2. דברים לג, יד.
3. חגיגה יב, א. בראשית רבה ג, ו; יא, ב.
4. זוהר חלק ג כח, ב. תיקוני זוהר יט.
5. שער היחוד והאמונה פרקים א, ז.
6. בראשית רבה א, א.
7. פיוט לכה דודי.
8. בראשית א, י. וכן בכל הפרשה.
9. שם א, ד.
10. בשיחה המקורית מתבארת כאן מחלוקת בעניין האור המיוחד של היום הראשון:

"ובנהנ"ל, שבאור דיום ראשון ישנן שתי מדריגות - כמו שהוא קודם התהוות הנבראים וכמו שהוא מאיר בתוך הנבראים - מבוארות היטב שתי הדיעות בענין ה"אור דיום ראשון" שהיא: א) מדריגת הכתר ב) מדריגת החסד:

דזהו מההפרש בין בחינת כתר לבחינת חסד: כתר הוא למעלה מכל סדר השתלשלות העולמות - והוא האור דיום ראשון כמו שהוא קדום ולמעלה מכל סדר הבריאה; אבל מדריגת החסד, שהיא תחילת ההשתלשלות והראשונה שבשבעת ימי הבנין, הריהי "יומא דאזיל עם כולהו יומין" [היום שהולך עם כל הימים], היינו שכל עיקר ההתהוות הוא מספירת החסד - וזוהי גם בחינת ההארה והמטרה דאור יום הראשון הנמשכת וממשכת "אור כי טוב" - (חסד) בכל נברא בששת ימי בראשית."

שני סוגי הגילויים של תכלית הבריאה - הגילוי השלם בסופו של התהליך, והגילוי החלקי לכל אורכו - מתאימים לשתי דעות בדבר מדרגתו של האור הראשון.

לפי דעה אחת, האור של היום הראשון הוא במדרגת הכתר - שהיא מעבר לכל גילוי, סובבת ומשפיעה על הבריאה שמחוץ לה. דעה זו מתייחסת לעצם האור, שנגנז ואינו מתגלה בבריאה.

לפי הדעה השנייה, מדרגת האור של היום הראשון היא ספירת החסד - כוח השפע המניע את העשייה כולה. דעה זו מתייחסת לנוכחות הנסתרת של האור בכל פרטי הבריאה.
11. מדרש רות בזוהר חדש פה, א.
12. קידושין מ, ב.
13. שם לט, ב.
14. פירוש רש"י לבראשית א, א.
15. ישעיהו ס, יט.